

تحول جرایم زیست محیطی در پرتو تکوین قواعد بین المللی زیست محیطی

علی فقیه حبیبی^{۱*}

چکیده

حمایت از محیط زیست به عنوان یکی از ارزش های اساسی و اصلی جامعه و یکی از دغدغه های حقوق بین الملل تلقی می شود. علی رغم تفاوت هایی که کشورها در رویکردشان نسبت به موضوع محیط زیست دارند، همه در یک امر یعنی اهمیت به حفاظت همسو هستند. به دنبال این نگرانی ها، حجم زیادی از اسناد بین المللی مرتبط با حفاظت از محیط زیست تصویر و اجرایی شده و همین روند رشد در حقوق بین المللی نیز ملاحظه می گردد. در همین راستا حمایت های حقوقی و کیفری از محیط زیست در اولویت اقدامات صورت گرفته، قرار دارد. واضح است که با شناسایی عوامل آسیب زننده به محیط زیست و تعیین ضمانت اجراهای متناسب می توان تا حدودی از شدت تخریب ها کاست و به آینده ی محیط زیست امیدوار بود. در این نوشتار به روش توصیفی - تحلیلی جرایم زیست محیطی و عملکرد نظام کیفری در رویارویی با این جرایم در حقوق بین الملل و داخلی مورد بررسی قرار گرفته است. در نهایت به نظر می رسد گسترش همکاری ها و تعاملات بین دولت ها در عرصه ی بین المللی و نیز ایجاد قواعد آمره و بنیادین با برخورداری از مشروعیت لازم، در قالب ساختار اساسی مستقل و تخصصی در این زمینه می تواند اقدام موثری در جهت حصول به اهداف کامل این حوزه باشد. **واژگان کلیدی:** جرم زیست محیطی حقوق بین الملل حقوق کیفری محیط زیست

10.22034/ir.2022.295743.2009

۱۳۱

پژوهش های بین المللی
روابط بین الملل

فصلنامه

پژوهش های

روابط بین الملل،

دوره دوازدهم،

شماره دوم، شماره

پیاپی چهل و پنج،

تابستان ۱۴۰۱

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۱. دانشیار دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران جنوب، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

* faghih.habibi@gmail.com

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۲/۱۰

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۰/۲۲

فصلنامه پژوهش های روابط بین الملل، دوره دوازدهم، شماره پیاپی چهل و پنج، صص ۱۵۰-۱۳۱

مقدمه

محیط زیست و پالایندگی آن بدون تردید یکی از ضروریات حفظ بقای حیات در زیست کرده محسوب میشود. از آنجا که بحران زیست محیطی ناشی از رفتارهای علیه محیط زیست به عنوان یک معضل در سطح بین‌المللی بوده است مراجع بین‌المللی به ویژه سازمان ملل متحد تلاش خود را برای حفاظت و حمایت از محیط زیست کاهش میزان آلودگی و پایین آوردن گسترده صدمات وارده بر آن آغاز کردند. که در این میان میتوان به برگزاری کنفرانس‌های مهم جهانی مانند کنفرانس ۱۹۷۲ محیط زیست و انسانی در سوئد و کنفرانس ۱۹۹۲ محیط زیست و توسعه در برزیل، تدوین برنامه تسهیلات جهانی محیط زیست، اساسنامه دادگاه نورنبرگ ۱۹۴۵ و نیز اساسنامه ۱۹۹۸ دیوان بین‌المللی کیفری اشاره نمود. علیرغم آنکه تلاشهای زیادی در زمینه حفاظت از محیط زیست صورت گرفته است اما همواره جرایم علیه محیط زیست ادامه دارد که بدون تردید یکی از مهمترین دلایل آن فقدان حمایت کیفری از محیط زیست در عرصه بین‌المللی بوده است به طوری که در حال حاضر آلوده کردن و زیان زدن به محیط زیست در سطح بین‌المللی جرم محسوب نمیشود و نمیتوان مرتکب آن را به کیفر رسانید مگر آنکه در قالب جنایت جنگی قرار گرفته که باتوجه به مواد ۵ و ۸ اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری، رسیدگی به آن علاوه بر صلاحیت محاکم داخلی کشور محل ارتکاب جرم، در صلاحیت این دیوان نیز قرار گرفته است و میتوان مرتکب را تحت تعقیب، محاکمه و مجازات قرار داد. ناگفته نماند از آنجاییکه عمده جرایم زیست محیطی بین‌المللی توسط دولتها و شرکتهای قدرتمند ارتکاب می‌یابند، طبیعی است در این حالت، دولتها رفتارهای ناشایست خود را جرم تلقی نکنند زیرا جرم انگاری اینگونه رفتارها، رفته رفته پایه‌های حکومت راسست کرده و انتقادات فراوانی را بهمراه خواهد داشت.

مفهوم جرم زیست محیطی بین‌المللی

جرم از منظر حقوق بین‌الملل به معنای رفتار مخالف با حقوق بین‌الملل است که کشورها بر مبنای معاده و یا عرف بین‌المللی آن را جرم شناخته اند بنابراین نمیتوان عملی را جرم بین‌المللی دانست مگر آنکه مقررات حقوق بین‌الملل آن را جرم شناخته

باشد. (ضیایی بیگدلی، ۱۳۷۷، ۲۲) بر مبنای یکی از تعاریفی که درباره جرم بین المللی ارائه شده است جرم بین المللی عبارت است از: «رفتاری است که مستقیماً وجود جامعه بین المللی را تهدید نمیکنند ولی به مصالح کلی زیان می رساند. (حسینی نژاد، ۱۳۷۳، ۴۸) بنابراین از آنجا که از سوی مجامع بین المللی موضوع محیط زیست بین المللی به عنوان میراث مشترک بشریت قلمداد شده است پس میتوان آن را در ردیف موضوعاتی قرار داد که زمرده منافع و مصالح مشترک دولتها به حساب آید. به بیانی دیگر آلوده کردن و تخریب محیط زیست که سبب ورود زیان به میراث مشترک دولتها میشود جرم بین المللی است خواه از آن آشکارا به عنوان جرم محیط زیست بین المللی نام برده شود خواه از مصادیق آن در قلمرو جرایم گوناگون بین المللی سخت گفته شود.

بر مبنای آنچه گفته شد جرایم زیست محیطی ناظر بر فعل یا ترک فعلهایی است که به محیط زیست ضرر وارد می سازد. البته در مورد مفهوم ضرر در کشورهای مختلف، اختلاف نظر وجود دارد. اما بر اساس یک قاعده مشهورریال در صورت وجود شرایط زیر جرایم زیست محیطی بین المللی تحقق پیدا می کنند:

- انجام رفتارهای مجرمانه در مرزهای داخلی کشورها
- نفوذ آلودگی در سطح بین المللی
- انواع آلودگی های آب، هوا و زمین و رفتارهای مخرب محیط طبیعی

اما در بسیاری از موارد بروز رخدادهای زیست محیطی و ره آوردهای زیانبار ناشی از آن را باید در جنگ و برخوردهای مسلحانه دنبال نمود. بنابراین اصولاً جرایم زیست محیطی بین المللی تنها در ارتباط با جنگ و درگیریهای مسلحانه و استفاده از سلاحهای گوناگون از جمله ساحهای شیمیایی هسته ای و سمی قابل طرح میباشد. به هر جهت تاکنون تعاریف معدودی از جرم زیست محیطی بین المللی شده است که به آنها اشاره میگردد.

در پروتکل ۱۹۷۷ ژنو در ماده ۳۵ آمده است: « کاربرد وسایل جنگی که هدف از آنها ایجاد خسارات گسترده، پایدار و شدید در محیط زیست طبیعی است ممنوع میباشد (ممتاز، ۱۳۷۶، ۵۳)»

از دیگر تعاریف جرم زیست محیطی بین المللی پیش نویس ۱۹۹۱ قانون جرایم علیه صلح و امنیت بشری است که در ماده ۲۲ چنین آمده است: « کاربرد روشها یا جنگ افزارهایی که ضایعات گسترده، دراز مدت و شدید بر محیط زیست طبیعی به جای خواهند گذاشت (دفتر خدمات حقوقی بین المللی، ۱۳۷۳)»

و در نهایت ماده ۸ اساسنامه دیوان بین المللی کیفری است که در جای خود به آن نیز پرداخته خواهد شد.

عناصر تشکیل دهنده جرم زیست محیطی بین المللی

در ابتدای بحث به این نکته مهم می بایستی اشاره نمود که با توجه به اینکه ارزیابی جداگانه زیست محیطی بین المللی نیازمند بررسی بسیار گسترده و طولانی می باشد که بدون تردید

عناصر قانونی

در حقوق بین الملل کیفری همانند حقوق داخلی، عنصر قانونی برای انتساب عمل مجرمانه به مرتکب مورد نیاز می باشد و جرم بین المللی نیز دارای عناصر تشکیل دهنده است که عنصر قانونی یکی از این ارکان می باشد. اما از آنجایی که در عرصه بین المللی قوه مقننه و قانونگذاری وجود ندارد بنابراین عرف و عهدنامه های بین المللی به منزله عنصر قانونی جرایم بین المللی محسوب میشوند.

در ماده ۲۲ اساسنامه دیوان بین المللی کیفری در مورد قانونی بودن جرم آینده است که هیچ کس به موجب این اساسنامه مسئولیت کیفری نخواهد داشت مگر آنکه عمل وی در زمان وقوع منطبق با یکی از جرایمی باشد که در صلاحیت دیوان است (شریعت باقری، ۱۳۹۳، ۴۲) بنابراین در عرصه بین المللی نمیتوانیم معاده و کنوانسیون را بیابیم که به شکل جداگانه و بدن آنکه وارد موضوعات مربوط به جنگ و درگیریهای مسلحانه شده باشند از جرایم زیست محیطی بین المللی سخن گفته باشد، به تعبیری دیگر عنصر قانونی این جرم که تنها در چارچوب محیط زیست و موضوعات مربوط به آن تدوین شده باشد وجود ندارد. از سوی دیگر جرم زیست محیطی بین المللی در قالب جرایمی چون جرایم جنگی در ماده ۸ اساسنامه دیوان بین المللی کیفری « به عنوان انجام عمدی

و آگاهانه که موجب بروز خسارت گسترده شدید و دراز مدت به محیط زیست (شریعت باقری، ۱۳۹۳، ۵۶) مورد اشاره قرار گرفته است.

عنصر مادی

رکن مادی جرم زیست محیطی بین المللی همانند جرایم داخلی شامل فعل یا ترک فعل میباشد با این تفاوت که در این جرم نیز رکن مادی ناشی از فعل به مراتب بیشتر از ترک فعل می باشد. در بررسی معاهدات، کنوانسیونها و نیز اساسنامه دیوان بین المللی کیفری مشخص می گردد که جرم زیست محیطی بین المللی از رفتار مثبت مادی شکل می گیرد. به عنوان نمونه بند ب قسمت دوم ماده ۸ اساسنامه دیوان بین المللی کیفری چنین اشاره داشته است: « در انجام عمدی حمله ای با علم به اینکه چنین حمله ای باعث تلفات جانی یا آسیب به غیرنظامیان یا خسارت به اهداف غیرنظامی یا آسیب گسترده، دراز مدت و شدید به محیط زیست خواهد شد.» در اینجا ورود خسارت گسترده شدید به محیط زیست آشکارا گویای آنست که این جرم هنگامی واقع میشود که این خسارت با چنین ویژگیهایی (گسترده و شدید) به محیط زیست وارد شده باشد.

عنصر معنوی (روانی)

در این خصوص جرم زیست محیطی بین المللی، اصولاً عمدی میباشد و این حالت را در برخی موارد از وجود کلماتی چون علم و عمد در مقررات مربوط میتوان استنباط نمود. به عنوان نمونه حمله کردن به مناطق کشاورزی، حیوانات و مانند آن بیانگر این است که وقوع این جرم به شکل عمدی متصور است چرا که برای اینگونه کارها، اراده نقش مهمی را ایفا می کند. برای حمله کردن باید تجهیز شد و مقدمات مورد نیاز را فراهم کرد، طرح و نقشه ریخت و سپس نقشه را عملی نمود، پس بنابراین انجام چنین حمله ای همواره عمدی خواهد بود.

از طرفی استفاده کردن از روشها و وسایل جنگی که میتواند خسارات قابل توجهی به محیط زیست طبیعی وارد کند نیز حاکی از وجود عمد و اراده مرتکب می باشد. همچنین یکی از مصادیق جرایم جنگی به داشتن قصد ایراد خسرت گسترده و شدید به محیط زیست از طریق استفاده از روشهای جنگی و اهداف نظامی برشمرده شده است که در بند ب قسمت دوم ماده ۸ اساسنامه دیوان بین المللی کیفری تحت عنوان « انجام

عمدی حمله ای با علم به این چنین حمله ای که باعث تلفات جانی یا آسیب گسترده، دراز مدت و شدید به محیط زیست خواهد شد» حصول علم و عمد مرتکب را به ذهن متبادر می سازد.

مصادیق جرایم زیست محیطی بین المللی

جرایم زیست محیطی به دلیل گستره قابل توجه خود، انواع مختلفی را شامل میشود، اما به نظر میرسد که دسته بندی گونه های مختلف این جرایم که در ماده ۸ اساسنامه دیوان بین المللی کیفری تلویحا به آن اشاره شده است، مفیدتر و کارآمدتر باشد.

گروه اول: آلودگی محیط زیست

در عرصه بین المللی، آلودگی محیط زیست دارای تعاریف متعددی می باشد که در اینجا به یکی از آنها اشاره خواهد شد. در کنوانسیون نجات دریایی ۱۹۸۹ لندن، آلودگی محیط زیست چنین تعریف شده است: «صدمه به محیط زیست عبارت است از هر صدمه مادی اساسی به سلامتی انسان یا حیوان یا منابع دریایی و آبهای ساحلی یا ابهای درون سرزمینی یا مناطق مجاور آنها که در نتیجه آلودگی، آتش سوزی، انفجار یا حوادث مهم مشابه ایجاد میشود (میلر، ۱۳۷۷، ۳۰۰)».

انواع آلودگی محیط زیست

از نظر بیولوژیکی دو گروه آلوده کننده وجود دارد که عبارتند از:

الف- آلوده کننده قابل انحطاط: این گروه از آلوده کننده را میتوان تجزیه کرد و یا حتی از بین برد. از جمله این آلوده کننده ها میتوان به مواد رادیواکتیو و د.د.ت وارد شده در خاک تا یکزان ۲۵ درصد اولیه وارد شده تجزیه شود اما استرودنیوم ۹۰ که در اثر انفجارهای بمب اتمی تولید میشود تا ده ها سال به شکل زیان آوری در طبیعت باقی می ماند و یاپلوتونیوم ۲۳۹ که توسط نیروگاههای اتمی تولید میشود تا صدها سال به سورت مضر (میلر، ۱۳۷۷، ۳۹۴) در محیط زیست باقی خواهد ماند.

ب- آلوده کننده غیر قابل انحطاط: این بخش از آلوده کننده ها در بیشتر موارد از راه های طبیعی متلاشی نمیشوند. از جمله این آلوده کننده ها میتوان جیوه، سرب و انواع پلاستیک ها را نام برد (میلر، ۱۳۷۷، ۴۰۲) هواره بایستی سعی نمود تا این آلوده کننده ها به محیط زیست وارد نشوند یا با خارج کردن آنها از محیط زیست از زیان آنهاکاست

گروه دوم: تخریب و انهدام محیط زیست

موضوع دیگری که در قلمرو تبیین مصادیق جرایم زیست محیطی بین المللی مورد بررسی قرار میگیرد تخریب و انهدام محیط زیست است. جالب است بیان گردد که عده ای از تحلیلگران بین المللی در این خصوص به نظریه تکامل داروین اشاره دارند و عنوان میدارند: «اگر تخریب و انهدام محیط زیست خود بخشی از روند تکامل است، سخت است تا بقبولانیم که تخریب و انهدام محیط زیست دارای اهمیت است. اگر بشری که به تخریب و انهدام طبیعت دست میزند، خود چیزی جز حاصل همان روند نیست پس چگونه میتوان ارزش غایی برای پدیده ای که وجود ندارد قائل شد؟ اگر هدف و غایتی در طبیعت نیست، چرا تخریب و انهدام محیط زیست اهمیت دارد؟» (نصر، ۱۳۹۳)

هر چند دو مقوله آلودگی و تخریب اساس تحقق جرایم زیست محیطی را تشکیل می دهند و هر کدام به نوبه خویش می توانند آثار خطرناک و زیانباری به همراه داشته باشند؛ اما با در نظر گرفتن نقش انسان در بروز اختلالات در طبیعت و ارتکاب جرایم زیست محیطی از سوی وی، اصولاً گستردگی آلودگی محیط زیست و جرایم ناشی از آن در عرصه گوناگون محیط زیست اعم از طبیعی (مصنوعی اجتماعی)^۳ (جز در موارد خاص) بیشتر از تخریب و انهدام و جرایم وابسته به آن می باشد.

۱ مقصود از محیط زیست طبیعی آن بخش از محیط زیست است که شامل قسمتی از فضای سطح کره زمین است که به دست انسان ساخته نشده و آدمی در به وجود آمدن آن نقشی ندارد. مانند کوهها، جنگلها، دریاها، رودخانهها، حیاتوحش..

۲ محیط زیست مصنوعی قسمتی از محیط زیست است که به وسیله بشر ساخته شده و شکل گرفته است و به دلیل آنکه پیدایش آن نتیجه نیروی خلاقیت و اندیشه آدمی است، به آن محیط «فرهنگ ساخت»، «زاینده تفکر» و «سپهر فنی» نیز گفته می شود و این موضوع خود شاخصی برای شناخت طرز تفکر و کیفیت و فرهنگ و تمدن یک جامعه خواهد بود خیابان، فرودگاه، مدرسه، خانه و کارخانه را می توان از اجرای این بخش از محیط زیست نام برد.

۳ منظور از محیط زیست اجتماعی، محیطی است که انسانها در آن همراه با نهادهای اجتماعی که امور و نیازمندیهای مختلف جامعه را سازمان می دهند، زندگی می کنند. در این بخش از محیط زیست انسانها که با یکدیگر در ارتباط بوده و باهم سر و کار دارند، نقش اساسی را ایفا می نمایند. محیط زیست اجتماعی در برگیرنده خانواده، همسایگان، همکاران، عابران، فروشندگان، و سایر عناوین و روابط موجود شهری و روستایی به عبارتی دولت و ملت می باشد.

مفهوم زیست محیطی تخریب و انهدام

هنگامی که آدمی خود را موجودی توانمند یافت و دانست که می‌تواند با استفاده از فکر و اندیشه‌اش بهره‌برداری‌های گوناگون و گسترده‌تری از طبیعت و امکانات موجود در آن بنماید، اقدامات مخرب خویش را آغاز نموده و در یک سیر صعودی همواره بر میزان و چگونگی این اقدامات نیز افزوده است. فرسایش خاک به ویژه در مناطق خشک و نیمه خشک جهان و نیز تخریب جنگل و سایر پوشش‌های گیاهی همراه با ایراد صدمات فراوان به حیات وحش و جانوران گوناگون با شدت ادامه یافت و محیط زیست به ویژه بخش طبیعی آن در کشورهای مختلف متحمل آسیب‌های جدی و گسترده‌های گردید که نقطه اوج آن به قرن بیستم (به ویژه نیمه دوم آن) نسبت داده می‌شود که در آن بحران‌های زیست محیطی بسیار زیان‌بار و در مواردی نیز جبران‌ناپذیر روی داده است. (قاسمی، ۱۳۸۶، ۵۱)

وجود نیازمندی مزبور یعنی بهره‌برداری‌های مطابق با خواست بشر برای دگرگونی وضعیت زیستی او عقب‌نشینی طبیعت و حیات وحش را به دنبال داشته است و این اقدامات گویای آغاز روند تخریب و انهدام محیط زیست است که تاکنون نیز استمرار یافته است. در رهگذر وقوع تخریب و انهدام محیط زیست، از بروز محدودیت‌های زیست محیطی که در بسیاری از نقاط جهان به وجود آمده است می‌توان نام برد. زمین‌های کشاورزی در موارد اندکی امکان فزونی و گسترده‌گی می‌یابند و قسمت زیادی از زمین‌های مزبور نیز حاصل‌خیز بودن خود را از دست داده‌اند و یا در شرف این وضعیت قرار دارند. علفزارها بیش از ظرفیتی که دارند مورد چریدن قرار گرفته‌اند و از منابع دریایی به ویژه ماهیان نیز به صورت بی‌رویه بهره‌برداری شده و می‌شود. به عبارتی، صید بی‌رویه عملی است که می‌تواند محیط زیست و اکوسیستم آبی موجود را با آسیب‌های فراوان مواجه سازد و امکان فراهم کردن غذای مستمر از این منابع را محدود نماید. تخریب و انهدام منابع طبیعی از یک سو محیط زیست طبیعی را با مشکل روبه‌رو می‌کند و از سوی دیگر، دوام و استمرار حیات بشر، حیوانات و گیاهان (اجزای جاندار اکوسیستم و محیط زیست) را به صورت جدی و گریزناپذیر به خطر می‌اندازد. تخریب و انهدام در قلمروی محیط زیست که به صورت احراق، اتلاف و مانند آن صورت

می‌پذیرد گاه در مفهوم عام مورد توجه است و بخش‌های مختلفی از این قلمرو را در برمی‌گیرد و با عنوان کلی تخریب محیط زیست مطرح می‌گردد؛ و گاهی مفهوم خاص از آن مورد نظر می‌باشد که در این حالت از مصادیق و اجزای آن که به صورت‌های گوناگون مانند شکار، صید، تلف، آتش‌سوزی، ویرانی و... از بین رفته و یا می‌روند، سخنی به میان می‌آید. در این میان اجزای جاندار و غیر جاندار محیط یک به یک مطرح می‌شوند. شکار گونه‌های مختلف جانوری و صید آبزیان گوناگون اعم از جانوران اهلی و وحشی در قالب پستانداران، پرندگان، خزندگان و آبزیان (حمایت شده، غیر حمایت شده، زیانکار و...) مانند: گوزن زرد، ببر، یوزپلنگ، خرس سیاه، گورخر، آهو، مارال، دلفین‌ها، نهنگ‌ها، خفاش‌ها، بز وحشی، سمورها، سنجاب، گرگ، گورکن، گراز و... پلیکان خاکستری، قوی کوچک، دورنای سبیری، اردک سر سفید، بحری، بالابان و... تمساح ایرانی، بزمجه، افعی تکابی، افعی زنجانی، افعی دماوندی، انواع مارها و... ماهی آزاد، ماهی قزل‌آلا، کور ماهی (ماهی کورغار)، ماهیان آب شیرین و شور و آب‌های داخلی و مصب رودخانه‌ها و ... در مناطق حفاظت شده و پناه‌گاه‌های حیات وحش که بدون پروانه و مجوز و بر خلاف موازین و مقررات قانونی صورت می‌پذیرد. به علاوه، بریدن و ریشه کن کردن نهال‌ها و درختان و سوزانیدن آنها، ریشه‌کن و بریدن خارها و بوته‌ها و نیز درختچه‌های بیابانی، کویری و کوهستانی در مناطق کویری و بیابانی، چرانیدن دام، آتش زدن نباتات در مزارع و باغات داخل یا مجاور جنگل، از بین بردن درختان، خارزنی، بوته کنی و تعلیف غیر مجاز در مناطق حفاظت شده و پناه‌گاه‌های حیات وحش، تجاوز و تخریب در مناطق مزبور، تخریب چشمه‌ها و آبشخور حیوانات در مناطق یاد شده، تعلیف و تخریب و نابود کردن رستنی‌ها در پارک‌های ملی و آثار طبیعی ملی و نیز انجام تخریب و تجاوز در این مناطق و... نمونه‌هایی از موارد تخریب و انهدام اجزای جاندار محیط زیست می‌باشد (قاسمی، ۱۳۸۶، ۵۲-۵۳)

هم چنین، می‌توان از ویران کردن و سوزانیدن عمارت‌ها، بناها، کارخانجات، انبارها، محل‌های مسکونی و به طور کلی اموال منقول و غیر منقول در اثر اقداماتی چون جنگ و درگیری‌های مسلحانه و استفاده از سلاح‌های مختلف مخرب و ویرانگر که در بسیاری از موارد با ورود صدمات جسمانی و نیز مرگ و میر فراوان انسان‌ها و جانوران

و نابودی منابع طبیعی و پوشش‌های گیاهی همراه است، به عنوان تخریب و انهدام بخش‌های غیر جاندار محیط زیست (و البته توأم با جاندار) نام برد.

بنابراین، در ارتباط با موضوع تخریب و انهدام در مفهوم زیست محیطی آن می‌توان از مصادیقی چون شکار و صید غیر مجاز و بی‌رویه (نابودی حیاتوحش) جنگل‌زدایی، بیابان‌زدایی، انهدام اموال و اشیاء، کویرزدایی و مانند آن نام برد.

منابع تخریب و انهدام

به طور کلی برای تخریب و انهدام محیط زیست دو گونه منبع وجود دارد که عبارتند از:

۱- منابع طبیعی

مقصود از منابع طبیعی تخریب محیط زیست مواردی است که بدون دخالت انسان در طبیعت ویرانی و انهدام روی دهد و انسان هیچ‌گونه نقشی در بروز آن نداشته باشد. مانند وقوع زلزله، سیل و آتش‌سوزی‌های طبیعی که به دنبال آن خسارات فراوانی در طبیعت و محیط زیست بر جای خواهد ماند.

۲- منابع انسانی

این بخش از منابع تخریب، گویای دخالت ناروای انسان‌ها در محیط زیست است. دخالتی که قانون‌گذاران و مجریان را به انجام اقدامات ضروری واداشته است و اساسا موضوع نگرش حقوقی و قانونی به اقدامات مخرب محیط زیست و مقابله با آن نیز مربوط به تخریب با منبع انسانی آن است.

انسان و فعالیت‌های او مهم‌ترین عامل ایجاد و تغییرات اساسی در گستره بیوسفر و قلمرو عام اکوسیستم به شمار می‌رود؛ زیرا اوست که با تخریب کوه‌ها به دنبال کشف و استخراج معادن و بهره‌مندی از ذخایر آن برای ایجاد تحول در تمدن خویش و پردازش جلوه‌های نوین در این عرصه می‌باشد. آدمی است که مسیر رودخانه‌ها را تغییر داده و در کویرها و مناطق خشک به شهرسازی و احداث مراکز و پایگاه‌هایی با هدف‌های گوناگون پرداخته است، جنگل‌ها را سوزانده و ویران کرده است تا محلی برای سکونت و یا معبری برای تردد وسایل خود به وجود آورد و پاسخی برای نیازمندی‌های فزاینده خود به ویژه با توجه به جمعیت رو به رشد در جهان، فراهم کند؛ غافل از آن که زیان تخریب محیط زیست برای او و آیندگان به مراتب عمیق‌تر و گسترده‌تر از امکاناتی است

که از این طریق فراهم گردد. در ارتباط با این منبع است که مسایلی چون جنگ و کاربرد سلاح‌های گوناگون به ویژه شیمیایی، ایجاد حریق‌های عمدی و غیر عمدی، شکار و صید بی‌رویه و غیر مجاز و... مطرح می‌گردد و مراجع و نهادهای ملی، فراملی و بین‌المللی را به انجام تلاش‌های لازمه ترغیب می‌نماید.

این موضوع تحت عنوان عوامل تخریب محیط زیست نیز مورد بررسی قرار گرفته است، که در این رهگذر عوامل انسانی مانند تبدیل بی‌رویه اراضی جنگلی به کشاورزی، قطع بی‌رویه درختان، گسترش مناطق مسکونی، احداث جاده‌ها و توسعه آنها، ایجاد حریق و...، عوامل دامی مانند چرای زودرس دام در مراتع، چرای مفراط و زیادتیر از ظرفیت و...، عوامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مانند افزایش جمعیت، افزایش خواست‌ها و نیازها و... مورد ارزیابی واقع می‌شوند.

انواع تخریب

تخریب و انهدام محیط زیست از نگاه‌های مختلف قابل طبقه‌بندی می‌باشد. بر یک مبنا می‌توان تخریب محیط زیست را به دو قسم محدود و گسترده طبقه‌بندی کرد و از جهت دیگر می‌توان آن را به دو بخش جبران‌پذیر (تجدیدشونده) و جبران‌ناپذیر (غیرقابل تجدید) تقسیم نمود و نیز می‌توان از حیث عناصر و اجزای محیط زیست، برای آن دو، گونه تخریب اجزای جاندار و نیز غیر جاندار ترسیم کرد. بنابراین، روی هم رفته می‌توان انواع تخریب و انهدام محیط زیست را به صورت زیر عنوان کرد:

- ۱- تخریب محدود و جزایی در حد یک یا چند مورد مانند: شکار، صید حیوان، قطع درخت و...
- ۲- تخریب گسترده و فراگیر، در برگیرنده موارد متعدد و سطح وسیع مانند ویرانی مناطق مسکونی، صید تعداد زیادی از آبزیان، تخریب مناطق وسیع جنگلی و...
- ۳- تخریب جبران‌پذیر و تجدید شونده در گستره محدود مربوط به یک یا چند گونه گیاه یا حیوان و مانند آن.
- ۴- تخریب جبران‌ناپذیر و غیرقابل تجدید مانند تخریب لایه اوزون
- ۵- تخریب اجزای جاندار محیط مانند حیوانات و جانوران مختلف، جنگل و پوشش گیاهی و...

۶- تخریب اجزای غیر جاندار محیط مانند خاک، اموال منقول و... .

پس از بیان مطلب فوق، به طور کلی و با توجه به استاد بین المللی ویرانی کردن و سوزانیدن عمارتها، ساختمانها، کارخانجات، انبارها، محل‌های مسکونی و به طور کلی اموال منقول و غیرمنقول در اثر اقداماتی چون جنگ و درگیریهای مسلحانه و استفاده از سلاحهای مخرب و ویرانگر که در بسیاری از موارد یا ورود صدمات جسمانی شدید و نیز مرگ و میر فراوان انسانها و جانوران و نابودی منابع طبیعی همراه می باشد، نمونه های بارز تخریب و انهدام محیط زیست در عرصه بین المللی می باشند، وجه مشخصه همگی این موارد، گستردگی و شدت اسبیهای وارده به محیط زیست می باشد به گونه ای که خسارات بسیار سنگین، بعضا غیرقابل جبران و دراز مدتی را به جامعه بین المللی وارد خواهد ساخت

گروه سوم: استفاده از مواد شیمیایی، هسته ای و سلاحهای دارای این مواد

در مورد ممنوع بودن استفاده از مواد شیمیایی، هسته ای و یا سلاحهای دارای این مواد، مقررات متعددی در عرصه بین المللی وجود دارد و بدون تردید یکی از جرایم مهم زیست محیطی بین المللی، جرایم ناشی از استفاده از مواد مذکور است که محیط زیست انسانها و سایر موجودات را به شدت مورد آسیب قرار میدهد. در کنوانسیون های ۱۸۹۹ و ۱۹۰۷ لاهه هلند استفاده از مواد منفجره ای که باعث پخش و انتشار گازهای خفه کننده و زیان بار میشوند و نیز به کارگیری سلاحهای سمی ممنوع اعلام گشت (تثقی عامری، ۱۳۷۶) همچنین در ماده ۸ اساسنامه دیوان بین المللی کیفری، از ممنوع بودن استفاده و به کارگیری اینگونه مواد و سلاحها سخت آورده شده است و ارتکاب چنین رفتارهایی در زمره جرایم بین المللی و جنایت جنگی قلمداد گشته است. بدین ترتیب اهمیت استفاده از مواد شیمیایی و هسته ای و سلاحهای سمی در راستای آسیب به محیط زیست مورد توجه قرار واقع شده است و ممنوعیت استفاده و بکارگیری از آنها، به صراحت به چشم می آید.

مهمترین جرایم زیست محیطی دنیا

به گزارش بیباپ، قوانین محیط زیست ابزاری برای محافظت از محیط زیست در پیشگیری و جبران خسارت ها است. قوانین زیست محیطی وضع شده، موجب جلوگیری از بروز آسیب های زیست محیطی خواهد شد.

جرایم زیست محیطی طیف گسترده ای از تخلفات را در بر می گیرد که منجر به آسیب به محیط زیست و زندگی انسان می گردد و شامل خطاهای اداری یا ثبت سوابق تا انتشار غیرقانونی آلاینده ها به محیط است که در ذیل به آنها اشاره شده است:

۱۴۳

تحول جرایم زیست
محیطی در پرتو
تکوین قواعد بین
المللی زیست
محیطی

- ریختن زباله
- دفع نامناسب زباله
- نشت های نفتی
- تخریب تالاب ها
- انتشار آلاینده ها به اقیانوس ها، نهرها، دریاچه ها و یا رودخانه ها
- آلودگی آب های زیرزمینی
- مدیریت نادرست سموم دفع آفات یا سایر مواد شیمیایی سمی
- سوزاندن زباله
- برداشت و دفع نامناسب آزیست
- جعل اطلاعات آزمایشگاهی مربوط به مقررات زیست محیطی
- قاچاق بعضی مواد شیمیایی مانند CFC
- رشوه دادن به مقامات دولتی
- ارتکاب کلاهبرداری مربوط به جرم زیست محیطی

مجازات نقض قانون محیط زیست

متخلفان قانون محیط زیست معمولا با مجازات های جزایی مانند جرایم نقدی، زندان یا ترکیبی از این موارد مجازات می شوند. برای ارتقا و عملکرد بهتر برای شرکت های بزرگ جریمه های مالی سنگینی در نظر گرفته می گردد تا ملزم به رعایت قوانین زیست محیطی باشند.

از نظر قانون مدنی، قوانین زیست محیطی و مجازات عدم رعایت این قوانین روشی برای جبران خسارت به زندگی، سلامتی یا دارایی افرادی است که قربانی چنین آسیب‌هایی می‌شوند و به همین دلیل اتحادیه اروپا در خصوص حفاظت از محیط زیست، تعدادی از جرایم زیست محیطی را به عنوان یک جرم کیفری در تمام کشورهای اتحادیه اروپا تعیین نموده و به توسعه بیشتر مسئولیت در قبال محیط زیست در سطح ملی، اروپا و بین‌الملل کوشش می‌نماید.

این جرایم شامل کلیه جرایم زیست محیطی ذکر شده در بالا و همچنین انجام فعالیت‌های خطرناک غیرمجاز از جمله عملیات غیرقانونی در خصوص زباله‌ها است. بر اساس این قانون، همه کشورهای اتحادیه اروپا در صورت مرتکب شدن و یا سهل‌انگاری باید مجازات‌های کیفری متناسب و بازدارنده را داشته باشند.

کنوانسیون آرهوس که توسط کمیسیون مالی سازمان ملل متحد برای اروپا تاسیس شده حقوقی نیز برای افراد در نظر گرفته است که شامل موارد ذیل است:

-حق دریافت اطلاعات زیست محیطی که توسط مقامات دولتی نگهداری می‌گردد

-حق شرکت در تصمیم‌گیری‌های زیست محیطی

-حق بازنگری روش‌های اتخاذ شده در به چالش کشیدن تصمیمات عمومی که بدون رعایت حقوق فوق یا قوانین محیط زیست اتخاذ شده است

کنوانسیون آرهوس در سال ۲۰۰۱ لازم‌الاجرا شد و توسط ۴۷ حزب از جمله اتحادیه اروپا و بیشتر کشورهای اروپایی و آسیای مرکزی تصویب شده است.

صنعت در سراسر دنیا بخش قابل توجهی از آسیب‌های محیط زیست را به خود اختصاص داده است، هر چند آگاهی در خصوص آلودگی‌های صنعتی افزایش یافته و در این زمینه اقداماتی نیز اجرا شده، اما همچنان نیازمند فعالیت‌های بیشتری در این زمینه هستیم. نه تنها آلودگی ناشی از کارخانه‌ها، نیروگاه‌ها و سایر بخش‌های صنعتی به سیاره زمین بلکه به سلامت انسان نیز آسیب می‌رساند. گازها، دودها و سموم موجود در هوا به ریه انسان وارد شده و بیماری‌هایی مانند آسم، برونشیت و دیگر بیماری‌های تنفسی و حتی سرطان ریه یا نارسایی قلبی ایجاد می‌نمایند.

در نتیجه توجه به سلامت محیط زیست با سلامت جسمی و حتی روانی انسان مرتبط است و رعایت قوانین زیست محیطی راهی تاثیرگذار در سلامت جامعه محسوب می گردد. بر اساس گزارش اینترپل در سال ۲۰۱۶ فعالیت های غیرقانونی محیط زیست، تنوع زیستی یا منابع طبیعی اغلب سودآور است و به دلیل بی توجهی به چنین جرایمی مجازات کمی برای متخلفان در این زمینه در نظر گرفته می شد، اما با گذشت زمان و تاثیر این جرایم بر محیط زیست و سلامت افراد، مسئولان در این زمینه اظهار نگرانی کردند و این مورد را در اولویت قرار دادند. بر اساس تحقیق جدید صورت گرفته توسط حوزه محیط زیست سازمان ملل متحد ۵ مورد از بخش های رایج در زمینه جرایم زیست محیطی در سطح دنیا تعیین شد که در ادامه به آنها اشاره می گردد:

به گزارش اتحادیه بین المللی حفاظت از طبیعت و منابع طبیعی (IUCN)، جرایم حیات وحش به ویژه در آفریقا، آسیا و آمریکای لاتین همچنان ادامه دارد و علت آن وجود انواع گوناگون پستانداران، پرندگان، خزندگان، دوزیستان، حشرات و گیاهان است. اتحادیه بین المللی سازمان تحقیقات جنگل گزارش داده که قطع غیرقانونی درختان همه قاره های دنیا را تحت تاثیر قرار داده است، به خصوص جنگل های گرمسیری مانند چین، هند و ویتنام توسط فراورینمایندگان چوب آسیب دیده اند. صید غیرقانونی در سراسر دنیا در مناطق مالی کشورها و همچنین در آب های بین المللی صورت می گیرد.

دامداری غیرقانونی و تجارت زباله منجر به آلودگی دنیای سیستم های هوا، زمین و آب شده و اکوسیستم های محلی را تهدید می نماید. علاوه بر این سلامت انسان بر حیوانات و گیاهان نیز تاثیر می گذارد.

قاجاق زباله به طور عمده در کشورهای توسعه یافته از جمله اتحادیه اروپا، ایالات متحده، ژاپن و استرالیا که صادرنمایندگان اصلی آن محسوب می شوند مشکل بزرگی در دیگر نقاط دنیا ایجاد نموده و خواهد نمود.

قاره های اصلی مقصد در صادرات زباله غیرقانونی آفریقا (ساحل عاج، غنا، گینه، نیجریه، سیرالئون، تانزانیا، توگو، بنین و سنگال) و آسیا (چین، هنگ کنگ، اندونزی، هند، مالزی، پاکستان و ویتنام) است.

فراوری و مصرف غیرقانونی کلروفلوئوروکربن‌ها (CFC)، هیدروکلرول فلئوروکربن‌ها (HCFCs) و سایر مواد کاهش دهنده ازن نیز در این دسته قرار می‌گیرند. این مواد بر سیستم ایمنی حیوانات تاثیر می‌گذارند و باعث آسیب پذیری آنها در برابر بیماری‌های عفونی و کاهش بهره‌وری در گیاهان و فیتوپلانکتون‌ها می‌شوند.

استخراج غیرقانونی از معادن در آفریقا، آمریکای لاتین و مناطقی از آسیا رواج یافته و به یک نگرانی عمده عمومی تبدیل شده و اثرات زیست محیطی شدید به همراه دارد که مهم‌ترین آنها آلودگی جیوه از استخراج معادن طلا است که موجب تخریب گیاهان و جانوران، آلودگی، تخریب چشم انداز و ... می‌گردد. مطالعه حوزه محیط زیست سازمان ملل متحد چند علت مهم در واکنش به جرایم محیط زیست را تعیین نموده است. مهم‌ترین علل مطرح شده در این گزارش کمبود اطلاعات، دانش و آگاهی، عدم استفاده از قوانین، عدم اراده و حاکمیت، عدم ظرفیت در زنجیره اجرا، عدم همکاری ملی و بین‌المللی و اشتراک اطلاعات بین مسئولان و عدم تعامل با فعالان خصوصی و جوامع محلی اعلام شده است. برای از بین بردن این مسائل، جامعه دنیای باید برنامه‌هایی را برای جرایم زیست محیطی جدید و اقدامات عملی و به اشتراک گذاری اطلاعات شروع کند تا به عنوان یک تهدید جدی برای صلح و توسعه پایدار شناخته گردد و حاکمیت محیط زیست را در همه سطوح تقویت کند. بنابراین حوزه محیط زیست سازمان ملل متحد با ایجاد هدایت‌های اجرایی به کشورها در ایجاد چارچوب‌های قانونی محکم در خصوص جرایم محیط زیست به مقامات ملی یاری می‌نماید تا قوانین محیط زیست را رعایت نمایند. همچنین کلیه افراد درگیر در اجرای قوانین محیط زیست مانند پلیس، دادستان‌ها و گمرک‌ها را در عملکرد بهتر در قبال محیط زیست آموزش می‌دهد. این نمونه پیش از این در اوگاندا اجرا شده است.

نمونه‌هایی از جرایم زیست محیطی در چند کشور در ذیل آمده است:

در ماه مارس سال ۲۰۱۹ شرکت Severn Trent Water به دلیل ریختن هزاران گالن فاضلاب خام در پارک بیرمنگام ۵۰۰ هزار پوند جریمه شد.

در سال ۲۰۱۴ شرکت تیمز واتر به دلیل تخلیه غیرقانونی فاضلاب تصفیه نشده به رودخانه ۲۵۰ هزار پوند جریمه شد و سال بعد هم به دلیل رعایت نکردن استانداردهای لازم و خروج فاضلاب به رودخانه ۷۵۰ هزار پوند جریمه شد.

در سال ۲۰۱۶ تیمز واتر دوباره به دلیل انتشار غیرقانونی فاضلاب به داخل کانال گراند، یک میلیون پوند جریمه و در سال ۲۰۱۷ همین شرکت به دلیل خروج غیرقانونی ۱.۴ میلیارد لیتر فاضلاب خام به رودخانه تیمز، ۲۰ میلیون پوند جریمه شد. وزیر محیط زیست چین ۳۸ مورد جرایم زیست محیطی را شناسایی نموده که منجر به یک بازداشت ۲۸ مجازات و جریمه بوده که در مجموع ۴.۶۷ میلیون یوان شده است. دولت چین نظارت بر محیط زیست به خصوص در بخش آلودگی هوا را افزایش داده و برای عملکرد بهتر، فناوری های پیشرفته ای مانند سنجش از راه دور و بازرسی های دوره ای در محل را برای تشخیص تخلفات زیست محیطی با یکدیگر ترکیب نموده است. شرکت بزرگ مسافرتی کارناوال Cruise Lines و شرکت تابعه آن به ۲۰ میلیون دلار مجازات برای تخلفات زیست محیطی مانند ریختن زباله های پلاستیکی به اقیانوس جریمه شدند.

تحلیل نظام جرم انگاری جرایم زیست محیط بین المللی

همانطور که مطرح گردید یکی از مشکلات موجود در این حوزه به نظام جرم انگاری جرایم زیست محیطی بین المللی مربوط میشود. اولین چالش موجود در مورد این جرایم، فقدان جرم انگاری آنها در قوانین داخلی کشورهاست. عموماً دولتها رفتارهای ویرانگر بین المللی را جرم انگاری نمیکنند زیرا تمایلی به درگیر شدن در فرآیندهای حقوق کیفری بین المللی ندارند و چون جرم انگاری اینگونه رفتارها در قوانین داخلی کشورها، چالشهایی همانند آغاز تعقیب کیفری، استرداد مجرمین، قانون صالح و غیره را به وجود می آورد، از این رو دولتها تمایلی از خویش نشان نمیدهند. بدون شک جرایم زیست محیطی بین المللی نیز به اقتضای خود وصف بین المللی پیدا کرده است. به عنوان مثال آلودگی های رودخانه های مرزی، آلودگی دریای خزر در هریک از کشورهای ایران، روسیه، آذربایجان و ترکمنستان و تخریب و انهدام محیط زیست خلیج فارس در کشورهایی چون ایران، عربستان، عراق و کویت به کشورهای دیگر سرایت

میکند. در این حالت بنا به دلیل فوق، کشورها تمایلی به جرم انگاری رفتارهای نخریب محیط زیست ندارند. این امر علاوه بر آنکه مسئولیت پذیری بین المللی کشورها را زیر سوال می برد در بلند مدت منجر به تخریب و انهدام محیط زیست طبیعی خواهد شد.

واکنش های کیفری بین المللی به جرایم زیست محیطی بین المللی

دو سند مهم بین المللی وجود دارد که در آنها از جرایم بین المللی سخن گفته شده است و موضوع آلودگی و تخریب محیط زیست به صورت غیر آشکارا و در درون جرایم بین المللی مورد نظر آن اسناد، مورد توجه قرار گرفته است که بیشتر حول محور جنگ و مخاصمات مسلحانه بین المللی تدوین یافته اند.

اساسنامه ۱۹۴۵ دادگاه نورنبرگ

در این اساسنامه از جرایم ضد صلح، جنایات جنگی و جنایات علیه بشریت نام برده شده است. بنابراین اشکارا هیچ گونه صحبتی از جرایم زیست محیطی در این اساسنامه به میان نیامده است اما در غالب جرایم جنگی از تخریب غیر ضروری اموال و مناطق گوناگون شهری و غیر آن که در واقع تخریب بخشی از محیط زیست شمار می رود یاد شده است. در ماده ۲۷ این اساسنامه آمده است: «دادگاه میتواند متهمین را که مجرم تشخیص داده است به مرگ یا هر مجازات عادلانه کیفری محکوم کند.» بنابراین ماده مجازات مرگ و مانند آن مربوط به جرایمی است که به طور ضمنی میتوان گفت که برای تخریب محیط زیست به گونه ای که از مصادیق جرایم جمعی است، در نظر گرفته شده است.

اساسنامه ۱۹۹۸ دیوان بین المللی کیفری

دیوان بین المللی کیفری به عنوان دادگاه بین المللی دایمی در سال ۱۹۹۸ به منظور رسیدگی به جنایات بین المللی نسل کشی، جنایات جنگی، جنایات علیه بشریت و جرک تجاوز (ارضی) تشکیل گردد (پوربافرانی، ۱۳۹۵) لازم به ذکر می آید که صلاحیت این دیوان بر اساس ماده ۵ اساسنامه منحصر است به چهار جرم جنایات نسل کشی، جنایات علیه بشریت، جنایات جنگی و جنایات تجاوز (پوربافرانی، ۱۳۹۵). بنابراین آنچه که در نظر نمی آید و صراحتا بیان نگردیده است سخن از جرم زیست محیطی بین المللی می باشد اما همانطور که قبلا ذکر شد در قالب جرایمی مانند جرایم

جنگی در ماده ۸ اساسنامه دیوان مواردی از آلودگی و تخریب محیط بین المللی می باشد اما همانطور که قبلا ذکر شد در قالب جرایمی مانند جرایم حتی در ماده ۸ اساسنامه دیوان مواردی از آلودگی و تخریب محیط زیست مطرح شده است. در ماده ۷۷ اساسنامه یاد شده مجازاتهایی برای جرایم مقرر در نظر گرفته شده است که عبارتند از حبس ابد، حبس غیردائم که بیش از سی سال نباشد، جریمه، ضبط اموال و داراییهایی که در اثر ارتکاب جرم به دست آورده باشد (شریعت باقری، ۱۳۹۳) بنابراین حبس، جریمه و ضبط اموال و دارایی، واکنشهای کیفری به جرایم مذکور در مواد پنجم و هشتم این اساسنامه می باشد که تنها از این طریق جرم زیست محیطی مورد توجه قرار گرفته است.

نتیجه گیری

با ملاحظه اسناد بین المللی مهم از جمله اساسنامه دادگاه نورنبرگ و اساسنامه دیوان بین المللی کیفری که به گونه ای از آلودگی و تخریب محیط زیست به ویژه در ارتباط با جنگ و درگیریهای مسلحانه سخت گفته اند و انجام اینگونه اقدامات را که سبب ورود زیان و خسارت به محیط زیست میشود، ممنوع دانسته اند و با تحت عنوان جرایم بین المللی همچون جرایم جنگی بدون داشتن عنوان جرم زیست محیطی بین المللی از آنها نام برده شده است. بنابراین میتوان بیان داشت که جرایم زیست محیطی بین المللی تنه به شکل ضمنی و در رهگذر برخوردهای مسلحانه قابل تصور می باشد. از طرفی دیگر تعیین اعمال و رفتار زیان آور برای محیط زیست و یا ترک آنها به عنوان جرم زیست محیطی بین المللی گویای این حقیقت می باشد که نه تنها ارائه و واکنشهای کیفری در حمایت از محیط زیست در عرصه بین المللی یک ضرورت اجتناب ناپذیر است بلکه ارائه پاسخهای پیشگیرانه نیز میتواند نقش بسزایی در کنترل و مهار این آلودگی ها و تخریب زیست محیط داشته باشد. از این رو پیشنهاد میشود که به لحاظ اینکه عنصر قانونی جرم زیست محیطی در عرصه بین المللی مفقود می باشد از طریق برگزاری یک کنفرانس بین المللی و تدوین دقیق در این باره صورت گرفته و جرم زیست محیطی بین المللی در کنار سایر جرایم بین المللی پذیرفته شود و مصادیق آن به طور روشن و دقیق

تبیین گردد. همچنین واکنشهای کیفری مناسبی برای حمایت از محیط زیست در عرصه بین المللی تدوین شده و به مورد اجرا گذاشته شود.

منابع

آرا و نظریات مشورتی دیوان بین المللی کیفری، ترجمه محمدرضا ضیایی بیگدلی، (۱۳۸۷)، تهران انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی

پوربافرانی، حسن، (۱۳۹۵)، حقوق جزای بین الملل، تهران، نشر جنگل

ثقفی عامری، ناصر، (۱۳۷۶)، سازمان ملل متحد مسئولیت و حفظ صلح و امنیت بین المللی، تهران، نشر وزارت امور خارجه

جی.تی، میلر، (۱۳۷۷)، زیستن در محیط زیست، ترجمه مجید مخدوم، تهران انتشارات دانشگاه تهران

حسینی نژاد، حسینقلی، (۱۳۷۳)، حقوق کیفری بین المللی، تهران، نشر میزان

شریعت باقری، محمدجواد، (۱۳۹۳)، اسناد دیوان کیفری بین المللی، تهران، نشر جاودانه

ضیایی بیگدلی، محمدرضا، (۱۳۷۷)، حقوق بین الملل عمومی، تهران، گنج دانش

قاسمی، ناصر، (۱۳۸۶)، مبانی تحقق جرائم زیست محیطی، فصلنامه دیدگاههای حقوقی، دانشکده علوم قضایی و خدمات اداری، شماره چهل و چهار و یکم صص ۴۹-۵۸

ممتاز، جمشید، (۱۳۷۶)، حمایت از محیط زیست مطابق کنوانسیونهای ژنو لاهه، تهران نشر دادگستر

مینو دبیری، (۱۳۷۵). «آلودگی محیط زیست»، چاپ اول، تهران، نشر اتحاد.

ناصر قاسمی، (۱۳۹۷). «حقوق کیفری محیط زیست»، چاپ دوم، تهران، انتشارات جمال الحق،

نصر، سید حسین، (۱۳۹۳)، دین و نظام طبیعت، تهران، انتشارات حکمت

فصلنامه

پژوهش‌های

روابط بین الملل،

دوره دوازدهم،

شماره دوم، شماره

پیاپی چهل و پنج،

تابستان ۱۴۰۱